

SCENARIUSZ

5

Fake news vs. fakty – analiza i fact-check

dr Julian Czurko

I. OPIS

Podczas warsztatu młodzież poznaje różne odcienie dezinformacji oraz konfrontuje się z tym, jak bardzo jest ona obecna w mediach, z których korzysta na co dzień. W kolejnym kroku osoby uczestniczące podejmują zadanie weryfikacji faktów oraz tworzą rekomendacje, jak wzmacniać umiejętności oraz nawyki fact-checkingu.

Niniejszy scenariusz może być realizowany na lekcjach Wiedzy o Społeczeństwie, Historii, Edukacji Dla Bezpieczeństwa lub na godzinie wychowawczej, a także w formie warsztatów w ramach edukacji pozaformalnej.

Adresaci lekcji

Młodzież szkół ponadpodstawowych wszystkich klas (wiek: 15-19 lat)

Cel ogólny

Wzrost kompetencji fact-checkingu.

Zwiększenie wrażliwości na manipulację informacjami.

Cele szczegółowe

Podniesienie kompetencji rozpoznawania różnych rodzajów nieprawdziwych informacji (disinformation, misinformation, malinformation).

Podniesienie umiejętności sprawdzania wiarygodności źródła i prawdziwości danych.

Pokazanie mechanizmów powstawania dezinformacji i jej miejsca w dynamikach władzy

Metody pracy

Dyskusja z grupą

Praca w małych zespołach oparta na rozmowie i wspólnej odpowiedzi na pytania

Tworzenie mapy myśli

Burza pomysłów

Spis pomocy dydaktycznych

Karty pracy 1-3: wydrukowane w liczbie dostosowanej do liczby zespołów w klasie. Optymalna liczba: 3 lub 6 (po 2 zespoły pracują nad tym samym tematem, w podsumowaniu porównującie ich wnioski).

Urządzenia mobilne z podłączeniem do Internetu (jeżeli w grupie panuje zasada nieużywania telefonów, może być potrzebne zapowiedzenie, żeby podczas warsztatów się pojawiły w drodze wyjątku).

Kartki A3 lub flipchartowe.

PRZEBIEG LEKCJO

Start | Przywitanie i zagajenie

Skrót: przywitaj się, poznaj grupę, wprowadź temat | Czas: 20 min.

Jeżeli pracujesz z grupą, którą znasz: dostosuj tę część, aby była adekwatna, np. na przypomnienie imion, na energizera, czy powiązanie tego tematu z Waszą poprzednią pracą.

1. Przedstaw się grupie: organizacja, projekt, tło zawodowe.
2. Zaproponuj rundę przedstawiania się. Przy dużej grupie: samo imię. Przy małej grupie: imię oraz „Z jaką energią zaczynasz?”
3. Zapytaj, co grupa wie o warsztacie, na który przyszła: jaki jest temat, od kogo się dowiedzieli. Wychwyć i ponazywaj różne drogi dystrybucji informacji. Podkreśl wszystkie niejasności, jakie się pojawiły i z czego mogły wynikać. Zapytaj, jakie mogły być konsekwencje braku spójności informacji (jeśli taka była lub gdyby taka była), np. pomyłone godziny, zwolnienie z lekcji, mniejsze zaangażowanie.
4. Doprecyzuj temat i cel warsztatu odnosząc się do tego, co o spotkaniu wie grupa

Definicje | O co chodzi z dezinformacją?

Skrót: Poprzez pracę zespołową zdefiniuj podstawowe pojęcia dotyczące dezinformacji |

Czas: 25 minut pracy + 25 minut podsumowania

1. Napisz na tablicy pojęcie „dezinformacja” i zapytaj grupę, z czym się ono kojarzy. Spisz skojarzenia powyżej pojęcia.
2. Dopisz na tablicy „mis-informacja” i „mał-informacja”. Wyjaśnij krótko różnice między nimi. Przyporządkuj zapisane wcześniej skojarzenia do właściwych pojęć. Dopowiedz kilka faktów do tego pojęcia, do którego prowadzi najmniej skojarzeń.
3. Połącz osoby z grupy warsztatowej w mniejsze zespoły, po 4-5 osób. Dostosuj to do ogólnej liczebności grupy oraz tego, w jakich zespołach najlepiej wychodzi współpraca.
4. Rozdaj zespołom Karty Pracy 1-3 z pojęciami „dezinformacji”, „mis-informacji” i „mał-informacji”. Przekaż instrukcję: po zapoznaniu się z definicją mają podjąć rozmowę i odpowiedzieć na 6 pytań, starając się podać po minimum 3 odpowiedzi na każde z nich. Jeżeli w grupie są rozbieżne opinie na jakiś temat, warto zapisać wszystkie opcje, które zostaną omówione na forum.
5. Poproś każdy z zespołów o podsumowanie wniosków ze swojej pracy. Omówcie wnioski na forum. dopowiadaj istotne informacje:
 - a. wprowadź nowe pojęcia, zwł. fake news i fact-checking,
 - b. wychwytyj „ślepe plamki” – obszary, nad którymi młodzież się nie zastanawiała – i zwracaj uwagę np. na kwestie władzy, zysku, szkodenia przeciwnikom politycznym, konkurencji, kontrwywiady, organizacje terrorystyczne, radykalne, PR-owców.

Rozum vs Emocje

Skrót: Podczas tego modułu młodzież sięga po swoje urządzenia mobilne, szuka w dostępnych sobie mediach społecznościowych materiałów na uzgodniony wspólnie temat, a następnie poddaje to refleksji | Czas: 20 minut pracy + 20 minut podsumowania

1. Sprawdź, jakie z bieżących newsów są najczęściej omawiane w źródłach zajmujących się fact-checkingiem. Porozmawiaj z grupą, jakie newsy ostatnio wzbudziły w mediach najwięcej kontrowersji i były omawiane w skrajny sposób przez różne strony sporu. Wybierzcie jeden temat, który uważacie, za budzący najwięcej emocji – i najlepiej taki, który pojawia się w krytycznych omówieniach.
2. Poproś, aby każda osoba skorzystała z urządzenia mobilnego (w przypadku, gdy nie wszyscy mają do nich dostęp, można pracować nie indywidualnie, a grupowo), włączyła aplikacje społecznościowe, z których najczęściej korzysta (min. 3), a następnie wyszukała tam materiałów na wybrany wcześniej temat i zapoznała się z 3 najbardziej trendującymi materiałami.
3. Poproś aby osoby dobrały się w grupy 3-osobowe, rozdaj im Karty Pracy 4. Poproś, by na kartkach A3/flipchartowych stworzyły mapę myśli/chmurę tagów i pojęć, odpowiadając na pytania z Karty Pracy 4.
4. Podsumuj na forum pracę zespołów.

Fact-checking

Skrót: Podczas tego modułu młodzież sprawdza wiarygodność przekazów z mediów społecznościowych ze źródłami zajmującymi się fact-checkingiem | Czas: 40 min

1. Porusz temat fact-checkingu zadając grupie pytanie: kto powinien być odpowiedzialny za walkę z dezinformacją. Zaproponuj „burzę pomysłów” i zapisuj na tablicy różne propozycje. Dopytuj o inne możliwości, np. firmy zajmujące się tym zawodowo, instytucje państwowe, NGO, osoby aktywistyczne.
 - a. Korzystaj z okazji do wprowadzania nowych pojęć, jak „whatchdog/organizacja strażnicza” lub „whistleblower/sygnalist_ka”,
2. Zapytaj, jakie mogą się pojawić trudności lub niejasności wokół tego typu organów i zapisz je przy ich nazwach, np. konflikt interesów, naciski inwestorów, przekupność, padanie ofiarą manipulacji.
3. Zapytaj o wnioski, jakie się z tego wyłaniają. Możesz też zaproponować swoje lub naprowadzić na nie pytaniami, np. w kierunku sprawdzania licznych źródeł, weryfikowanie wiarygodności, zasady ograniczonego zaufania.
4. Omów strony zajmujące się fact-checkingiem:
 - a. <https://demagog.org.pl/>
 - b. <https://agencja.pap.pl/>
 - c. <https://oko.press/>
 - d. <https://konkret24.tvn24.pl/>
5. Poproś o sprawdzenie tam tematu, który w poprzednim module był wyszukiwany w mediach społecznościowych.
6. Podsumuj wnioski, kierując się pytaniami:
 - a. komu może zależeć na dezinformacji w tej kwestii?
 - b. jakie korzyści można mieć z takiej dezinformacji?
 - c. jaką rolę może odegrać AI w takiej dezinformacji?
 - d. jak się czujecie widząc skalę dezinformacji?

Jak reagować?

Skrót: Podczas modułu zamykającego młodzież generuje pomysły na to, jak wzmacniać kompetencje oraz praktyki fact-checkingu. Czas: 30 min.

1. Podziel grupę na 4 zespoły. Zapowiedz, że teraz będą się zajmować szukaniem rozwiązań przeciwko dezinformacji, a na rzecz wzmacniania praktyk i umiejętności fact-checkingu
2. Każdemu z zespołów przekaz jeden z tematów do opracowania:
 - a. krytyczna ocena wiarygodności źródeł,
 - b. reagowanie i dementowanie plotek,
 - c. wzmacnianie głosów ekspertek_ów,
 - d. wspieranie różnorodnego ekosystemu mediów informacyjnych.
3. Poproś, aby każda grupa wygenerowała jak najwięcej pomysłów na to, jak młodzież sama może zadbać o działania w tych 4 obszarach. Poproś, aby skupić się nie na kwestiach systemowych czy instytucjonalnych, ale na działaniach, które każda z osób uczestniczących mogłaby wprowadzić na własną rękę od zaraz.
4. Podsumuj wyniki pracy w zespołach, wesprzyj dzielenie się pomysłami i doceniaj wszystko, co ma praktyczny charakter.
5. Na zakończenie pracy zaproponuj rundę, podczas której każda z osób dzieli się tym, z czym kończy warsztat:
 - a. przy małej grupie poproś o kilka zdań refleksji,
 - b. przy dużej grupie poproś o podsumowanie jednym wyrażeniem lub jednym słowem.

Słowniczek pojęć

fact-checking – proces, który ma na celu zweryfikowanie informacji, polegający na dokładnym sprawdzaniu faktów w wiarygodnych źródłach, konfrontowania możliwie licznych potwierdzeń w opracowaniach lub dokumentach na piśmie lub w formie materiałów audio-wideo, a także w wypowiedziach autorytetów posiadających wiedzę i powszechnie uznaną wiarygodność w dziedzinie, której dotyczy weryfikowana informacja. Celem fact-checkingu jest promowanie prawdziwości i poprawności informacji

disinformation/dezinformacja – świadome tworzenie i rozpowszechnianie fałszywych informacji z zamiarem wyrządzenia krzywdy lub szkody

misinformation – rozpowszechnianie nieprawdziwych informacji, które zostały stworzone bez zamiaru wyrządzenia szkody, np. w wyniku pomyłki, nadinterpretację, przekazanie niesprawdzonych informacji

malinformation – rozpowszechnianie informacji, które są oparte na faktach, ale powstały w celu wyrządzenia krzywdy lub szkody; następuje to często poprzez upublicznianie informacji prywatnych.

fake news – fałszywe lub wprowadzające w błąd informacje (dezinformacja, mis-informacja, propaganda i mistyfikacje) podszywające się pod wiadomości i sprawiające wrażenie wiarygodnych. Fake newsy mają często na celu zaszkodzenie reputacji osoby/organizacji lub zarobienie pieniędzy dzięki przychodom z reklam.

deepfake – obrazy, filmy lub nagrania dźwiękowe, które zostały zmontowane lub wygenerowane przy użyciu sztucznej inteligencji lub oprogramowania do edycji audio-wideo. Mogą one przedstawiać prawdziwe lub fikcyjne osoby. Stanowią tzw. media syntetyczne, czyli media tworzone przez AI poprzez połączenie różnych elementów medialnych w nowy utwór medialny.

watch dog – osoba, grupa lub organizacja („organizacja strażnicza”), monitorująca działania innych podmiotów (np. osoby, rządu, instytucji państwowych, organizacji pozarządowych, korporacji) w imieniu i w interesie społeczeństwa, aby sprawdzać, czy podmioty te nie działają w sposób nieetyczny lub niezgodny z prawem.

whistleblower – czyli sygnalista/sygnalistka, osoba ujawniająca informacje dotyczące działalności organizacji, które uznaje się za niezgodne z prawem, nieetyczne/niemoralne, niebezpieczne lub oszukańcze. Sygnaliści to często osoby działające wewnątrz danej organizacji. Mogą przyjąć tę rolę w odniesieniu do konkretnego przypadku, którego są świadkami lub zajmować się zawodowo tropieniem takich organizacji.

Netografia

<https://www.unicef.org/eca/stories/quick-guide-spotting-misinformation> | Unicef: „A quick guide to spotting misinformation. Tips for fact-checking, staying informed and talking it out”

<https://www.filterbubble.lu/en/> | How deep are you stuck in your filter bubble?

<https://www.gov.pl/attachment/933c6546-69f7-4c5b-8b6d-ffe0eb215aca> | Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji: „Fake news - dezinformacja online”

<https://ik.org.pl/en/2023/11/24/disinformation-misinformation-malinformation-and-fake-news-cracking-the-code-of-information-disorders-by-gracia-sumariva-reyes/> | Instytut Kościuszki: „Disinformation, misinformation, malinformation and fake news: Cracking the code of information disorders by Gracia Sumariva Reyes”

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

Projekt "Young Democracy - Siła Mojego Głosu"
finansowany jest ze środków
Ministra Edukacji Narodowej w ramach programu Młodzi Obywatele.

Minister
Edukacji